

Var dags tryck

UTSTÄLLNING PÅ UNIVERSITETSBIBLIOTEKET I LUND

17 APRIL 2015 – 12 FEBRUARI 2016

Cremona Rex

spelar å Tägtbacken

Söndagen den 15 Sept. kl. 8 e. m.

Serveringar ~ Blomsterstånd ~ Skjutbana

Inträde 50 öre.

Fri Dans! Fri Dans!

Arrangörerna.

Kom, se och ni faller i största förvåning!

Eva Nylander *Chef för Avdelningen för Samlingar*

Sedan 1661 har Kungl. biblioteket i Stockholm rätt att få ett exemplar av allt som trycks i Sverige, det s. k. pliktexemplaret, ursprungligen en fråga om makt och censur. Universitetsbiblioteket i Uppsala får samma rätt 1692 och Lund får den 1698. Ytterligare fyra bibliotek har senare också fått status som pliktbibliotek: Stockholms, Umeås, Göteborgs och Linköpings universitetsbibliotek. Av dessa äger numera alla utom KB och Lund rätten att gallra.

Universitetsbiblioteket i Lund ansvarar för det nationella reservexemplaret och fungerar därmed som nationens reservminne. Man tar emot, bevarar och tillhandahåller det svenska trycket för samtid och framtid. Det gäller allt från monografier, tidskrifter, dagstidningar, kartor & sjökort till vardagstryck som t ex affischer, årsredovisningar, förenings- och företagstryck, varukataloger och reklam. Biblioteket får allt, eller nästan allt, och mycket katalogiseras och blir därmed synligt och tillgängligt i kataloger och databaser. Men vi katalogiserar inte allt. Det material som inte katalogiseras kallas hos oss *Vardagstrycket* och det är om Vardagstrycket denna utställning handlar. Liksom det kära barnet har denna samling många namn: småtryck, okatalogiserat tryck, efemärt tryck, efemera, och termer som accidenstryck och tillfällestryck ligger nära. Detta slags tryck utgör den i särklass största delen av den svenska grafiska produktionen. Den är extra angelägen eftersom den skulle vara

Sundsvalls marknads
största sevärdhet
 är och förbliver
 Skandinavien största och korpulentaste

Jättepar
 som förevisas å STENKROSSPLAN

Fröken Doris
 från Bohuslän
 är världens korpulentaste dam.
 Et var förtäls med de
 utmärkta lättedamer,
 som de senaste 25 åren
 ha prouiserat Sverige.

Fröken Doris
 med en vikt av 200 om.
 höjden var 170 cm.
 bröstet var 100 cm.
 midjan var 100 cm.

Kom, se, och ni faller i största förvåning!
 Alla måste se dessa abnormiteter bland människor!
 Entré: äldre 50 öre - barn 25 öre.
 Förevisningarna börja på Torsdag kl. 6 e. m.

uli's äkta mjölk-Crème
 önskar skydd och skönhet~

Jättepar
 som förevisas å STENKROSSPLAN

Herr PETRUS NORDIN
 från Gästrikland,
 vars längd är 220 cm.
 är absolut
 den störste jätte
 som har varit skådad
 i Sverige.

Fröken Doris
 från Bohuslän
 är världens korpulentaste dam.
 Et var förtäls med de
 utmärkta lättedamer,
 som de senaste 25 åren
 ha prouiserat Sverige.

Fröken Doris
 med en vikt av 200 om.
 höjden var 170 cm.
 bröstet var 100 cm.
 midjan var 100 cm.

Kom, se, och ni faller i största förvåning!
 Alla måste se dessa abnormiteter bland människor!
 Entré: äldre 50 öre - barn 25 öre.
 Förevisningarna börja på Torsdag kl. 6 e. m.

amarant
 skönhetsmedel

A.-B. OXYGENOL, STOCKHOLM
 H. M. KONUNGENS HOVLEVERANTÖR

"RAGGOPARDEN"
 Detta är något fantastiskt
 Varken raggar eller raggarbrud säger nej till den
 här. Trök löghärig crin. Håller passformen.
 Du kan välja bland 5 djuriska färger:
 Pampasvita
 Pöglöslila
 Björnbrun
 Pasterbrunt
 Ozelot (se bilden)
 Storlek 3-4-5-6. Pris 69-
 Pris 79-

LEE-Skjortan
 i spräcklig ljusblå
 färg.
 Storlek 35-42.
 Pris 22.50

LEE Manchesterbyxor
 det stora modet i USA just nu. Modellen är be-
 kant, d v s den låga höftpassningen, den smala lår-
 vidden etc etc.
 Saltvart manchester
 Mossgrön manchester
 Sandbeige manchester
 Storlek 44-52.
 Pris 39.50

Metodbeskrivning
 arbetsteknik inför moppcertifikat

www.borago.se

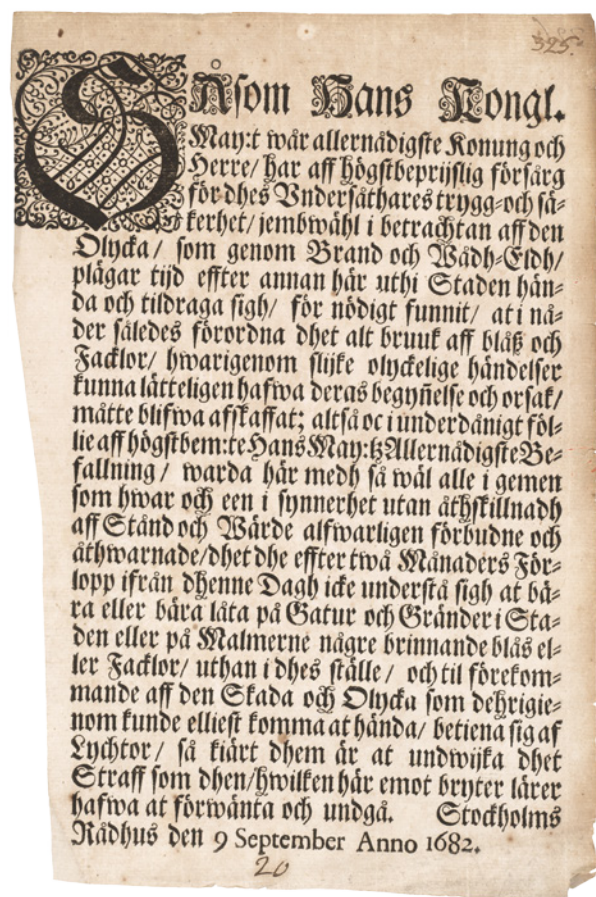
helt omöjlig att spåra upp på annat sätt. Den finns inte i bibliografier eller kataloger och den går inte att köpa.

Vi andra, vare sig vi är bibliotek eller privatpersoner, får slänga och det gör vi. Det är just denna omständighet som gör detta slags material så värdefullt och det råder idag stor enighet om att det utgör en ovärderlig källa för forskningen. Det är inte de tjocka böckerna eller de eviga texterna utan enstaka blad, foldrar, pamfletter, broschyrer, affischer och programblad som speglar ögonblicket, ett Törnrosalott av dokument som vaknar upp i forskarens händer.

För denna utställning har valts fyra teman: Hälsa, Politik, Fritid och Folk rörelser men vad man än väljer – från arbetarrörelse till datorisering, från gödselhantering till kosmetik – kan man genom materialet spåra framväxten av det moderna Sverige. Här finns allt, från knattefotbollens nyhetsbrev, pizzamenyer, studentbalsprogram, postorderkataloger, tidtabeller, skolkataloger, manualer, till de fantastiska reklambladen som berättar om vad som var modernt och eftertraktat och om människors drömmar, fritid och vardag.

Det efemära trycket uppmärksammas också internationellt. Vid universitet i Reading i England finns sedan 1992 ett centrum för studiet av just vardagstryck, Centre for Ephemera Studies och vid Bodleian library i Oxford finns en stor och uppmärksammas samling skapad av John Johnson, ursprungligen papyrolog som före första världskriget grävt i Egypten. Ur detta arbete föddes insikten om att det som slängs bort och betraktas som oviktigt under en viss tid blir ovärderlig evidens i en annan.

Universitetsbiblioteket inleder med denna utställning, *Var dags tryck*, en långsiktig satsning på att göra Vardagstrycket mer tillgängligt. Den kommer att omfatta bl. a. en tryckt publikation i samband universitetets 350-årsjubileum samt en större digital exponering av samlingarna.

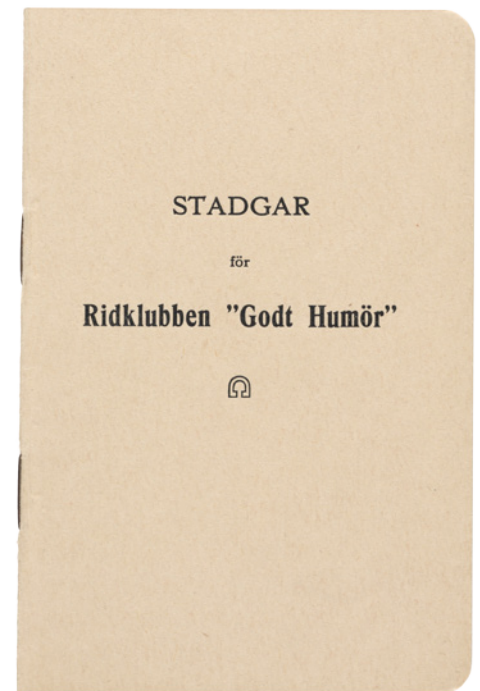

Vardagstryck: Samtidens avtryck – Samtidens avspegling

Dan Erik Jönsson *Bibliotekarie på Vardagstrycket, Avdelningen för Samlingar*

Utmärkande för det material som går under benämningen *vardagstryck* är att det skapats i eller för ett givet tillfälle, ett tillfälle som det också formats av genom att trycken fått sin prägel av den samtida kontexten – tidpunkten för tryckets tillkomst och dess sociala sammanhang. Termen "vardagstryck" används vid Universitetsbiblioteket vid Lunds universitet som namn på samlingen av detta slags material men även beteckningarna "småtryck" och "okatalogiserat tryck" förekommer i biblioteksvärlden.

Den vanligaste internationella termen för vardagstryck är "printed ephemera". Ephemera är grekiska för "det som lever endast en dag" – som dagsländorna, vars vetenskapliga namn är just *ephemeroptera*. Facktermerna vardagstryck, accidenstryck och tillfällestryck är skapade för att fånga denna egenskap. Tillfällets omedelbarhet ger trycksaken dess spegling av nuet. Detta gäller även något så prosaiskt som en priskurant eller en varukatalog vars olika uppgifter, texter och bilder för oss tillbaka till ett historiskt nu när en soffa kostade 65 kronor och radioaktivt vatten betraktades som en hälsoprodukt. Avsändarens avsikt med trycket har ofta varit att skapa ett påtagligt avtryck i det flyktiga nuet genom att beröra eller påverka mottagaren. Utgivaren, den som producerat trycket, är ofta en myndighet, en förening eller ett företag men, som Per

S. Ridderstad visar i sin artikel, ligger också enskilda individer bakom många av trycken.

Vardagstrycket ingår i en organiserad och systematiserad samling men är alltför omfattande och mångskiftande för att låta sig inordnas i bibliotekets katalog och dess regelverk. Detta är förklaringen till termen "okatalogiserat tryck", förkortat "okat.", vilken tidigare använts som beteckning för materialet. Kanske är det även en förklaring till att det i alla fall bland delar av bibliotekariekåren funnits och kanhända ännu finns en viss kallsinnighet inför vardagstrycket – det uppfattas som oöverskådligt och svårarbetat.

Detta tryck presenterar inte långa linjer utan står för nuets flyende ögonblick. Det står för nuets närhet men det är det förflutnas samtid. Man skulle kunna säga att vardagstrycket har ett janusansikte – det blickar båda bakåt och framåt i tiden. Därför är dessa tryck ofta mycket uppskattade inom forskarvärlden, speciellt av dem som vill komma nära en dåtida samtid och riktigt fånga dess konkreta miljö och atmosfär.

Charmen med vardagstrycket ligger just i denna omedelbara och skimrande närhet, det är objekt som förmedlar sin samtid och ger en punktbelysning av trender, modeord, tidstypiska uppfattningar och idiosynkrasier. Vardagstrycket är en expressiv källa för sin samtids avtryck och därigenom en avspeglning av dessa förflutna samtider.

Syftet med vår utställning är att genom ett urval av trycksaker från vardagstryckets samlingar exemplifiera och konkret åskådliggöra denna påtagliga närhet men också dess budskap från en annan tid. Därtill vill vi också framvisa bredden och mångfalden i våra samlingar. Vårt äldsta tryck är en förordning som förbjuder bärandet av facklor och bloss i Stockholm från den 9 september anno 1682. Fast de riktigt gamla trycken är få. Först från mitten av 1800-talet börjar vardagstrycken flöda mer ymnigt.

Vardagstrycket omfattar många slags materialtyper: förordningar, kungörelser, avtal, varukataloger, priskuranter, prislistor, auktionskataloger, reklamtryck, föreningsprogram och stadgor, årsberättelser, jubileumsskrifter, tidskrifter, personaltidningar, församlingsblad, annonsblad, kalendrar, telefonkataloger, tidtabeller, utställningskataloger, militärtryck, informationsbroschyrer, musiktryck, barnböcker och sist men inte minst affischer. Ämnesmässigt är bredden närmast outtömlig. För att hantera urvalet av alla möjliga ämnen och 11 hyllkilometer tryck är utställningen koncentrerad till fyra teman: politik, folkrörelser, hälsa och fritid.

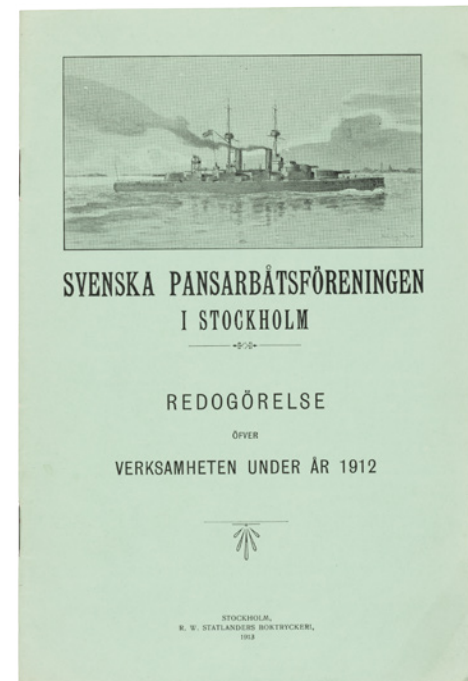
Tema "Politik" visar vardagstryck främst från perioden från mitten av 1800-talet till nutid. Denna period utmärks av det gamla ståndssamhällets övergång till det demokratiska folkhemmet, från kungliga ämbetsmäns styre till ett parlamentariskt styrt Sverige, från det fattiga Sverige till det moderna välfärdssamhället. Vardagstrycket ger ingen beskrivning av denna utveckling men dess värde ligger i dess tydliga

avspeglning av det samtida samhällsläget. Ett gott tidigt exempel är det ovan nämnda förbudet mot brinnande facklor och bloss från 1682. Stadsbränder var ett dåtida gissel. Borås drabbades av en stadsbrand år 1681, Kalmar 1679, Mariefred 1682, Stockholm 1697 och Uppsala 1702 för att nämna några under åren omkring 1682. Förordningen utfärdad av Stockholms rådhus 1682 ingår som bara en åtgärd för att motverka detta alltid latenta hot. Förordningen avspeglar även det dåtida ståndssamhället genom betoningen av att den gäller alla oberoende av stånd eller värde, samt att man inte skulle komma undan genom att låta sitt tjänstefolk bära de förbjudna elddonen.

Ett annat exempel handlar om den så kallade sedlighetsrörelsen som var stark i slutet av 1800-talet och kring sekelskiftet. Den drevs främst av den väletablerade borgerligheten och riktades mot det som uppfattades som hållningslös överklass och ociviliserad underklass. Osedlighet omfattade sådant som straffbar otukt, koppleri, spridandet av otuktiga skrifter och bilder, information om och försäljning av preventivmedel, hasardspel, fylleri och djurplågeri. Rörelsen mötte efterhand motstånd från liberala och sekulariserade grupper inom borgerligheten och arbetarrörelsen. Studentförbundet Verdandi fick dock röna styrkan hos denna opinion efter en sedlighetsdebatt i Uppsala år 1887 och de skrifter om preventivmedel som ingår i utställningen fick hanteras och spridas med försiktighet för att inte konfiskeras av lagens långa arm som bevis på osedlighet.

Tema "Folkrörelser" handlar om den folkliga mobilisering som från 1800-talet och framöver skapade Föreningssverige. De tre tidiga och klassiska folkrörelserna är frikyrkorna, nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen. Frikyrkorörelsen är den äldsta. Pietismen, herrnhutismen och

senare den brittiska väckelsen gav förutsättningarna för de svenska frikyrkorna. En annan förutsättning var konventikelplakatet (1726 – 1858) och förbudet för infödda svenskar att avfalla från statskyrkan (till 1860). I realiteten distanserade dessa förbud frikyrkorörelsen från statskyrkan. Det stora genombrottet för bildandet av fria församlingar började omkring 1850. Nykterhetsrörelsen började på 1830-talet under kunglig protektion som en måttlighetsrörelse och en kampanj mot husbehovsbränningen. En nytändning skedde 1879 med introduktionen av Godtemplarorden i Sverige. Flera nya organisationer tillkom därefter. Dessa utmärktes av absolutismen och blev en massrörelse som omfattade de

breda folklagren. Utöver bildandet av föreningar var folkupplysningen central. Det politiska målet blev ett totalförbud mot alkohol, som dock föll med det knappa men avgörande nederlaget i folkomröstningen 1922. Målet därefter blev en statlig alkoholpolitik för att begränsa konsumtionen av dessa flytande varor. Inom arbetarrörelsen var fackföreningsrörelsen betydelsefull från mitten av 1800-talet. Den socialdemokratiska arbetarrörelsen började sin agitation från cirka 1880. Partiet grundades år 1889. Landsorganisationen (LO) bildades 1898, varigenom partiets nära anknytning till fackföreningsrörelsen stärktes. Till folkrorelserna kan även konsumentkooperationen, kvinnorörelsen och idrottsrörelsen räknas. Åtminstone periodvis fanns det även en folklig försvarsrörelse genom skarpskyttarna, landstormen och hemvärvet. Folkrorelsernas och föreningsveriges material är en stor och viktig del av vardagstrycket.

Tema "Hälsa" handlar inte bara om kroppen utan avspeglar även samhällets trender, teknikutveckling och sociala förändringar. Med nya kunskaper om elektricitet dök det exempelvis snabbt upp medicinska kurer som byggde på behandlingar med elektricitet och i utställningen finns många broschyrer med mer eller mindre underliga elektriska apparater för hälsobruk.

Bostadspolitik och tanken på ett hem för folket var under tidigt 1900-tal en politisk analogi i svang. Folkhemstanken i Per Albin Hanssons tappning stod för "ett nedbrytande av alla sociala och ekonomiska skrankor" (1928). Syftet var att riva förslummad bebyggelse och istället uppföra moderna och funktionella bostäder. Härigenom skulle hela folket uppnå bättre sociala villkor och hälsa.

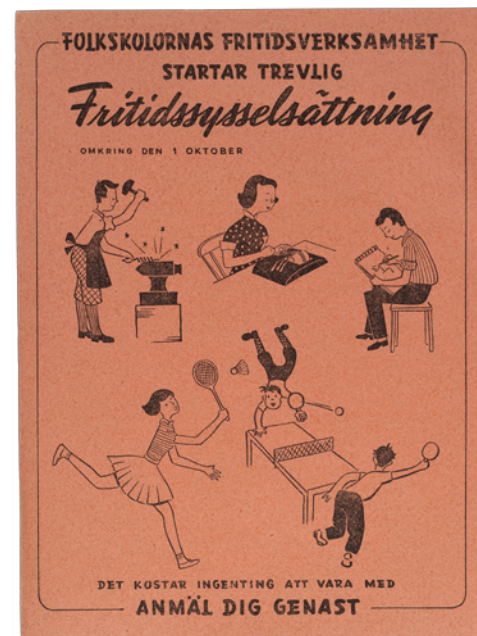
Men kopplad till idealet om ett samhälle med goda villkor och trygghet för alla svenskar fanns också målet om en utveckling av "Folket" som sådant till bättre hälsa, färdigheter och kunskap. "Ett friskt folk är

**SOCIAL-
STYRELSEN
VILL ATT VI
ÄTER 6-8
SKIVOR BRÖD
OM DAGEN.**

Med detta tema går
Brödinstitutet
i samråd med Socialstyrelsen och Konsumentverket ut i en mycket stor och omfattande konsumentupplysande kampanj för att öka vår konsumtion av matbröd.

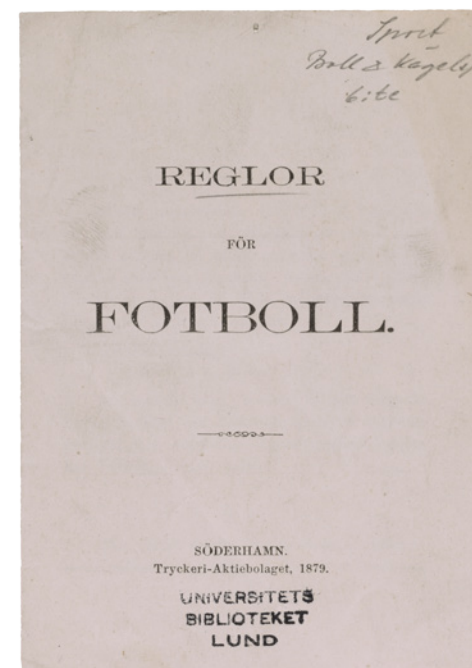
Kampanjen genomförs inom ramen för Socialstyrelsens Kost- och Motionsaktivitet 1976-12-08

målet” som det står en broschyr från Svenska Mejeriernas Riksförbund från 1938. Rashygien (eugenik) ligger försåtligt nära. Skillnaden är att eugeniken förutsätter existensen av en grupp människor som inte anses hålla måttet. Steriliseringslagarna från 1934 och 1941 bygger på detta synsätt. En broschyr från 1938 på degenerationstemat visar hur makthavare på förment vetenskaplig grund skapar ytterligare problem för utpekade delar av befolkningen.

För socialdemokraternas reformprogram efter den så kallade ATP-striden (1957-1959) blev det starka samhället ett ledmotiv. Solidaritet, blandekonomi, full sysselsättning, social trygghet och en skola som främjade demokrati och jämlikhet var centrala frågor i detta program. En stark offentlig administration skulle vara garanten för det genomförda folkhemmet. Socialstyrelsens broschyr från 1976 med sin uppmärksammade slogan om 6 till 8 skivor bröd om dagen uttrycker myndigheternas tro på att kunna leda och kontrollera samhällsutvecklingen med förmågan att samtidigt uppfostra folket. Dagens tryck visar ett skifte i det offentliga politiska tänkandet. Numer betonas istället näringslivet, individuell valfrihet och personlig utveckling.

Tema ”Fritid” handlar i äldre tider om vad som sker lokalt. Det kan vara teater, cirkus, musik, marknader, utställningar, dans eller filmföreläsningar. Från tidigare delen av 1800-talet finns tryck från musikföreningar och cirkussällskap. De stora utställningarna, som Lund 1907 och Baltiska utställningen i Malmö 1914, var ambitiöst upplagda och uppmärksammade evenemang. Senare delen av 1800-talet var också tiden då idrotten började bli ett viktigt inslag i nöjeslivet. Det är även den period då turism och nöjesresor började bli mer vanliga. I början handlade det mest om resor i den egna regionen eller nationellt. Mer ex-

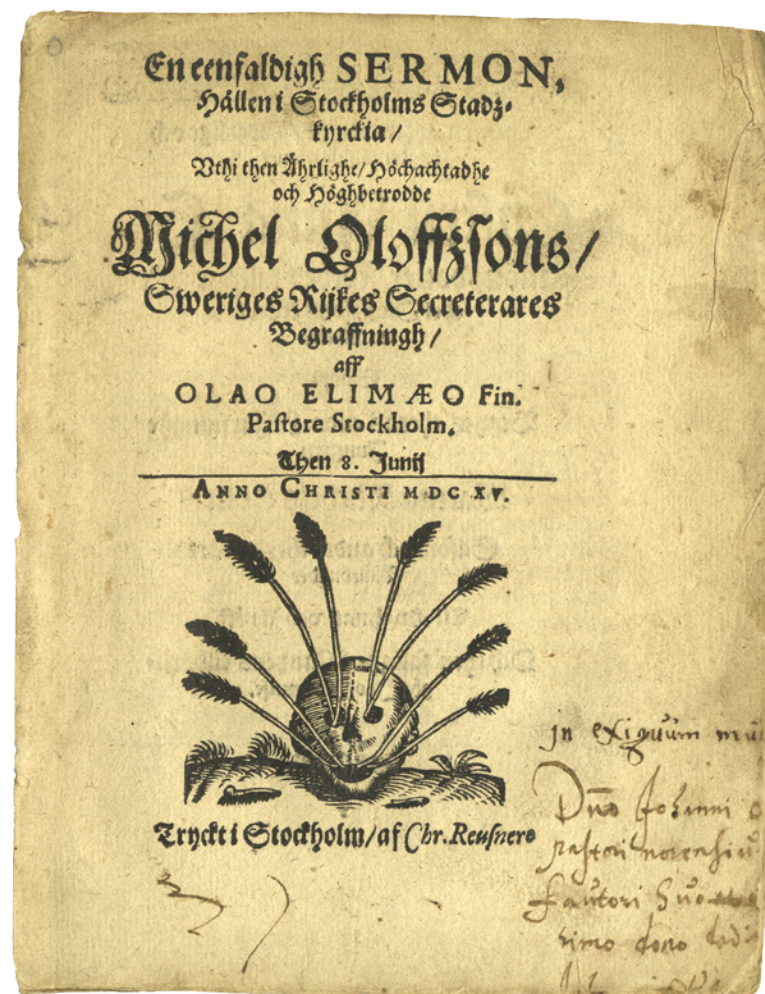

ceptionellt var Kullen som badparadis med Mölle, en hamn med internationella färjeförbindelser.

Semesterlagstiftningen från 1938 bör rimligen ha gynnat nöjesresorna, hotellbranschen och resebyråerna. Trenden efter andra världskriget var att resandet spred sig till en allt större del av befolkningen och vidgades geografiskt. Med krigets slut blev Europaresorna åter möjliga. När charterresorna kom på 1950-talet blev det även möjligt för gemene man att komma till medelhavsområdet, ja, ända bort till Kanarieöarna. Resmålen har sedan efterhand inkluderat både Asien och Afrika.

Medierna är ett annat viktigt inslag i fritiden. På 1920-talet blev radioapparaten allt mer spridd i de svenska hemmen. Den fick ett stort inflytande på familjens fritidsvanor liksom TV-apparaten som introducerades vid slutet av 50-talet. Genom radion och televisionen har världen kommit in i våra hem, medan vi genom resandet sprider oss ut över världen. Samhället förändras ständigt. Vardagstrycket avspeglar förändringarna.

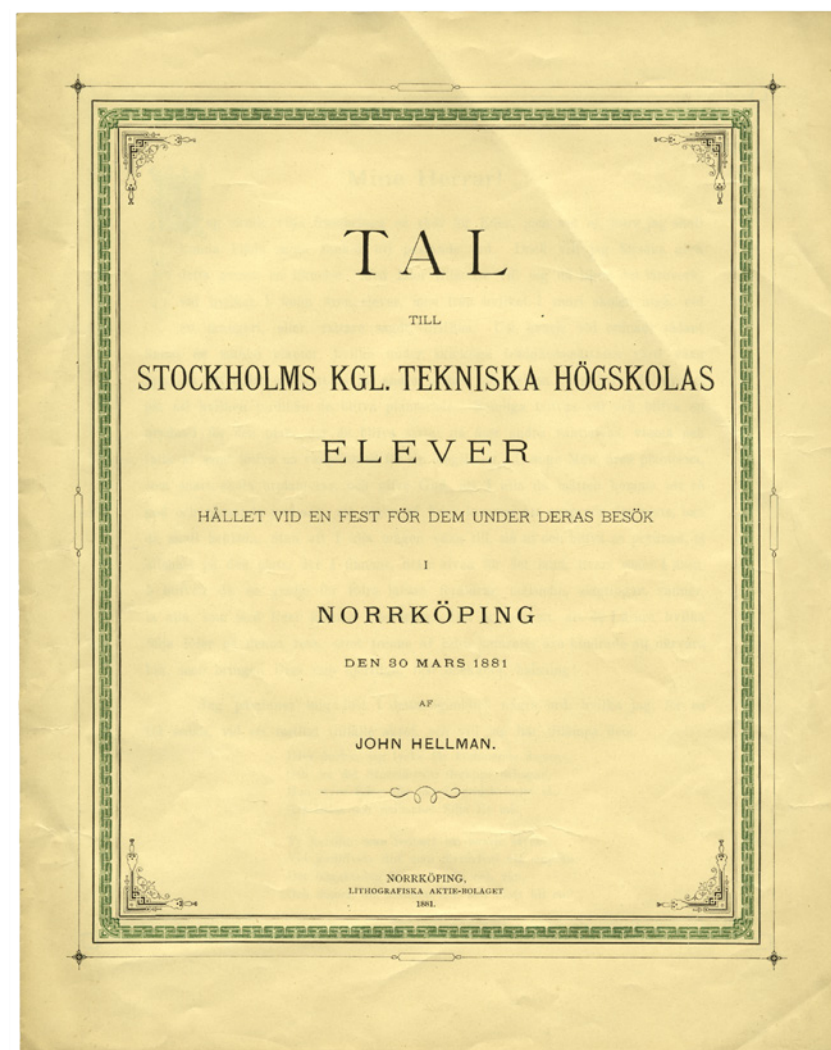
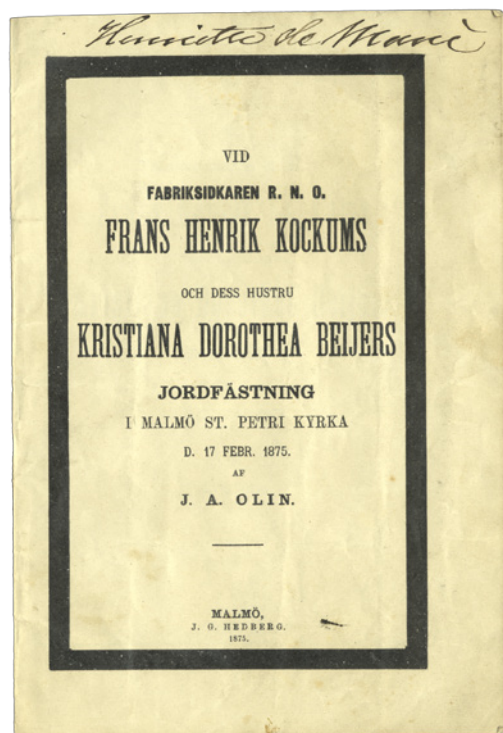
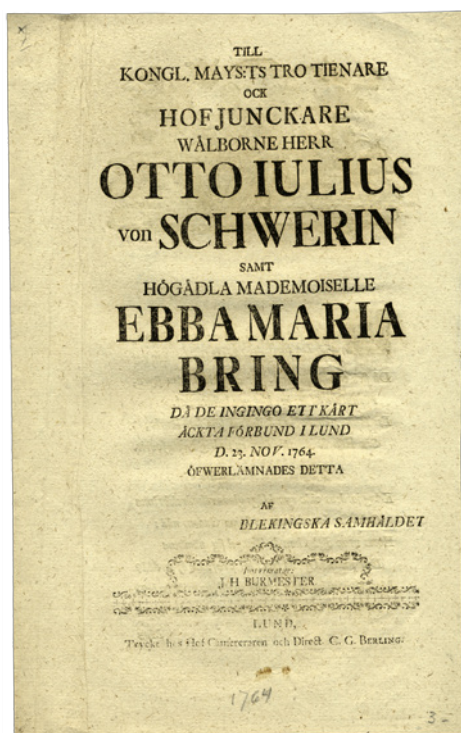
När diktaren klädde sig i glädje och sorg

Per S. Ridderstad *Prof. em. i bokhistoria, Lunds Universitet*

Lämnade du fram en sorgedikt du skrivit och tryckt över din morbror vid begravningen? När skrev du senast en dikt till din chef på hennes namnsdag? Och som student i Lund, hyllade du i latinska verser den nye rektorn vid tillträdet? En gång kunde sådant förväntas av dig.

Av allt det som trycktes i Sverige under handpressarnas tid, upp till 1830 ungefär, var bara en mindre del böcker. Räknar man antalet separata trycksaker ryms de flesta inom olika kategorier av brukstryck, eller som det kallades, accidenstryck, och en mycket stor andel utgörs av så kallat tillfällestryck. Dessa kan räknas i många tiotusental under perioden, totalt kanske sjuttiotusen tryck. För ett litet tryckeri kunde de rent numerärt utgöra större delen av produktionen. Men i sig är det mest tunna tryckalster på ett ark eller två, vikta till folio, kvarto eller oktavformat, med en eller ett par texter. Någon gång, särskilt i akademiska sammanhang, samlades flera bidrag till större häften. Upplagorna var emellertid små, och långt ifrån allt har bevarats.

Det rör sig om litteratur, men vad är det för sorts litteratur? Ett tillfällestryck är i princip alltid fixerat och publicerat till ett angivet datum. De

allra flesta är personskrifter: vers och prosa till och över enskilda eller kungliga vid bestämda tillfällen, som dop, bröllop, begravningar, därtill lyckönskningar och gratulationer vid disputationer, utlandsresor, utnämningar etc. Men utrymmet för att celebrera i skrift och tryck har varit bredare än så. Det diktades och talades vid akademiska jubelfester och över segrar i krig, när man reste monument och invigde järnvägar.

Även om texterna på 1600-talet börjar utvecklas i universitetsmiljöer och då gärna vill demonstrera författarnas färdigheter i latin eller andra språk, kommer den stora mängden snart att skrivas på svenska, och från högdagliga blir föremålen och adressaterna alltmer "vanligt folk", präster, handlare, hantverkare, tjänstemän.

Tillfälleslitteraturen deltar i och kryddar det sociala livet genom att lyckönska och hedra personer och dagsaktuella tilldragelser. Men egentligen inte oreserverat. Dikten skulle fördela beröm och klander på ett rättvist sätt. Hur det skulle gå till lärde man sig förr i gymnasiet eller på akademien, efter mönster ända från antikens vältalighet och poetik.

I utgångsläget var också alla författare jämlikar under den demonstrativa retorikens och den sociala konventionens färlor. Så står bland tillfällesstrycken de få författare litteraturhistorien valt att minnas sida vid sida med tiotusentals "okända" skribenter. Ty även diktare som Stiernhielm, Lucidor, Runius, Brenner, Dalin, Bellman, skriver främst för Tillfället. Först kulturelitister som Kellgren vill rensa tryckproduktionen från det man då menar banala. Det hjälpte knappast; Tegnér, Rydberg och andra 1800-talsdiktare kom också att skriva tillfällesvers.

I tillfällesdiktens genrer kunde författarna synliggöra samtiden. Föremålen för texterna är – eller fanns alldeles nyss – här och nu. Vid graven riktar sig talarna direkt till de efterlevande, tolkar sorgen och skänker tröst. Och inte minst: genom att berätta om de bortgångna i tryck fästs

minnet för evigt. För sentida läsare blir tillfällesstrycken inte bara personhistoriska källor rika på levnadsdata utan också ett sätt att vara med vid andra tiders och klassers vardagar och fester. Tillfälleslitteraturens primära uppgift var ju att förmedla mening för dem som deltog i en ceremoni, genom att säga de "rätta" orden. Författarna kunde också förankra samtidens människor och händelser i den idealistiska moral som skolundervisningen på antikens grund ville synliggöra. I gravdikterna kunde man ställa handelsmannen i valet och kvalet mellan vinst och kristlighet eller generalen fångad i krigslyckans snurrande hjul. I bröllopsdikterna uppfostras man genom såväl drastiska beskrivningar av rumleri som maningar till måttfullhet och höviska seder, och i de gåtor som till bröllopsgästernas nöje avslutade texten övas gränsen mellan plumphet och fin vits.

Idén om jämlikheten i döden – tiggare, kung, kvittar lika – framhålls gärna programmatiskt, men textdräkt och tilltal måste ändå anpassas efter de stilkrav som gällde. Dessa varierade förstås över tid, rum och föremål. I tillfällesstryckens mängder av små tryckark ter sig en gravskrift i ornamentalt fraktur i folioformat, som 1674 följer "Kongl. May:tz ok Sweriges Rijkets Troo-Mann/ Råd/ ok Rijkets Marskalck jempt Laghman

öfwer Wärmeland/ Then HöghWälborne Herres/ Herr GABRIEL Oxenstierna/ Grefwe til Korssholm och Waasa/ Frijherre til Mörby och Lindholm/ Herres til Rosensbergh ok Edzbergh” jordfästning, annorlunda ut mot det helt anonyma kvartotrycket från 1786 i luftig antikva ”På MIN PASTORS BRÖLLOPS-DAG”. Klädseln är olika, men i magasinet tar de tar lika liten plats.

Tillfälleslitteraturen i Sverige under 1600- och 1700-talen är också en arena för tidens klientsystem. För den som ville komma framåt i livet och nå en ställning gällde att uppvakta och vinna en välvillig gynnare. Därför uppvaktar studenter sina professorer med dikter vid lägliga tillfällen, präster sina biskopar, gesäller sina mästare. Etablerade hovdiktare som Nordenflycht och Dalin hade närmast skyldighet att hylla kungafamiljen vid namnsdagar och andra bragder. För den gustavianska epoken har Sven Delblanc summerat uppdraget i formeln ”ära och minne”.

Om inte annat kunde den uppvaktande skribenten vid ett bröllop eller en begravning hoppas på den dusör, som enligt kutym skulle vara husets tacksamma gensvar. Att flera förordningar på 1600-talet strängt förbjöd poetiskt tiggeri får nog inte tolkas som att det redan då uppstått ett stort skrå av yrkesdiktare. Men för den som visade en flyhänt skrivförmåga kunde porten öppnas till en informators- eller sekreteraretjänst i ett högdagligt hus. Och sedan? Liktalet över en kung kunde rendera en årslön.

Men det sociala nätverket och tryggheten byggdes framför allt genom att befästa släkt- och familjebanden. Därför är det vanligaste vi möter, särskilt i borgerliga och prästerliga kretsar, att det är söner, döttrar, släktingar och vänner som ”skyldigast” och ”välment” tecknat sig i tryck vid bröllops- och begravningsdagar. Om än förmågan inte motsvarar känslan, så gör man sig mödan. Och ibland blir resultatet gripande.

Litteraturvetare brukar här tala om bruksdiktning och repertoardiktning. Bägge beteckningarna säger en del. Tillfällesdikterna är texter som används och fungerar i ett levande socialt sammanhang. Där är de också begränsade av att tillhöra en fast genre knuten till just det tillfället, en repertoar. I separattryckt form fortsätter den här diktningen under 1800-talet, men blir ovanligare. I romantikens bröllopsdiktning tar kärleken över från äktenskapet. Gravidikterna och liktalen byter publiceringsform. Som en slags urvattnad konvention lever tillfällesskrifterna kvar i dagstidningarnas nekrologer och dödsannonser med ett standard-sortiment av passande verser.

**BLAND
LANDSMÄN
I AMERIKA**

EN FILMSKILDNING I 5 AKTER
AV AMERIKA - SVENSKARNES
LIV OCH VERK I HELG OCH SÖCKEN
FOTO: CARL HALLING - OFFICIN: ATLAS-FILM

BW B. WAHLSTRÖMS FILMBYRÅ **BW**
WALLINGATAN 44, STOCKHOLM

J. OLSENS LITOGRAF. ANSTALT, STHLM.

UNIVERSITETSBIBLIOTEKETS UTSTÄLLNINGSKATALOG 70

UTSTÄLLNINGSPRODUKTION, TEXT & LAYOUT:
Universitetsbiblioteket i Lund

KONTAKT: utställning@ub.lu.se

Universitetsbiblioteket
Lunds Universitet
Box 3, 221 00 Lund

ISSN 0281-3823
LULID/LIBR - 1547

LUNDS
UNIVERSITET